

Artur Pasko

Białystok

Ku „jednolitemu kierownictwu” w sporcie. Zarządzanie sportem w Polsce w latach 1949–1956

Lata 1944–1949 były okresem, w którym Polska Partia Robotnicza, a od grudnia 1948 r. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, stopniowo przejmowały kontrolę nad wychowaniem fizycznym i sportem, systematycznie eliminując przedwojenne wzorce organizacyjne. W pierwszym etapie, do 1946 r., mieliśmy do czynienia z „żywiolową” aktywnością pasjonatów sportu pozostających poza kontrolą czynnika państwowego. W następnym, obejmującym lata 1946–1948, władza ludowa niezaradnie i w pośpiechu przejmowała kontrolę nad wychowaniem fizycznym i sportem na bazie i przy pomocy „najsilniejszego resortu w Polsce”¹ – Ministerstwa Obrony Narodowej. Zachowywano przy tym pozory demokratycznych działań i kontynuacji przedwojennych struktur sportu. Trzeci etap kończył się we wrześniu 1949 r. Był to czas, kiedy PPR, a następnie PZPR, po likwidacji opozycji w kraju, mogła zrezygnować z „parasola ochronnego”, jaki rozciągało Ministerstwo Obrony Narodowej. Wprowadzano centralizację struktur organizacyjnych i zapowiadano ideologizację i upolitycznienie sportu.

W latach 1944–1949 rządzącym nie udało się wypracować pełnego monopolu partii i państwa w kulturze fizycznej². Zapewniła to uchwała z 28 września 1949 r. w sprawie kultury fizycznej i sportu, podjęta przez Biuro Polityczne Komitetu Centralnego PZPR. W dokumencie tym podniesiono znaczenie tego sektora przede wszystkim w życiu politycznym kraju³. W państwie dążącym do ustroju socjalistycznego jednym

-
- 1 Archiwum Akt Nowych [dalej: AAN], Państwowy Urząd Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego [dalej: PUWFiPW], sygn. 10, *Protokół z odprawy szefów wydziałów PUWF i PW odbytej w dniu 8 marca 1947 r.*, k. 76.
 - 2 W Polsce w okresie międzywojennym termin „kultura fizyczna” używany był sporadycznie. Jak twierdzi Piotr Godlewski zwrotu tego używano w znaczeniu ideologicznym od 1945 roku. Patrz: P. Godlewski, *Sport w Polsce na tle politycznej rzeczywistości lat 1944–1956*, Poznań 2006, s. 34 i nast.; wyjaśnienia terminu „kultura fizyczna” dokonał dyrektor Głównego Urzędu Kultury Fizycznej Tadeusz Kuchar 19 października 1948 r. na odprawie w GUKF: „intencją prawodawcy jest nadanie kulturze fizycznej możliwie najszerszego znaczenia (...). Wychowanie fizyczne i sport uważa jako pojęcia odcinkowe w całokształcie nadrzędnego, którym ma być kultura fizyczna”. Patrz: AAN, Główny Urząd Kultury Fizycznej [dalej: GUKF], sygn. 10, *Przemówienie dyrektora Tadeusza Kuchara na odprawie w GUKF w dniu 19 X 1948 r.*, k. 30.
 - 3 J. Gaj, *Ewolucja struktur organizacyjnych państwowego kierownictwa kultury fizycznej w Polsce*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1989, Nr 2, t. XXXIII, s. 118; także: M. Ordyłowski, *Stalinizm w sporcie*, [w:] *Przetłomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich. Wrocław 15–18 września 1999 r.*

z najważniejszych elementów było „wychowanie nowego człowieka, świadomego twórcy nowego, sprawiedliwego ustroju”. Wychowanie fizyczne i sport w procesie tego wychowania miały odgrywać „poważną rolę”⁴. Atrakcyjność sportu pozwalała „skupiać młodzież a nawet starszych i przyciągać [ich] do organizacji ideowo-politycznych”⁵. Władze partyjne szczególnie doceniały znaczenie sportu na wsi zaniedbanej pod względem „wyrobienia społecznego”⁶. Ponadto uchwała stała się „drogowskazem dla wszystkich organizacji”⁷. Wskazówki najwyższego kierownictwa partyjnego miały zapobiegać „odradzaniu się starych form organizacyjnych sportu”⁸. Głównym celem, jaki postawili rządzący, było „upowszechnienie kultury fizycznej i podniesienie poziomu ideowego i wychowawczego ruchu sportowego”⁹. Podstawowym zadaniem prowadzącym do realizacji wytyczonych celów było „poddanie spraw kultury fizycznej i sportu jednolitemu, państwowo-społecznemu kierownictwu i kontroli”¹⁰. W uchwale ściśle kierownictwo partii zapowiedziało więc utworzenie nowej struktury, Głównego Komitetu Kultury Fizycznej¹¹. Planowało także upowszechnienie kultury fizycznej. Przy czym, na wzór radziecki, najzdolniejsi uczestnicy sportu masowego mieli przechodzić do sportu wyczynowego. Uchwała nasycona była akcentami o znaczeniu przede wszystkim politycznym, niewynikającymi z troski o interes sportu. Kultura fizyczna i sport miały spełniać funkcję podrzędną w stosunku do celów partyjno-państwowych. Autorzy uchwały szczególnie mocno podkreślali konieczność prowadzenia pracy ideowo-wychowawczej w środowisku sportowym, gdzie zadania m.in. w tym zakresie miał spełniać Związek Młodzieży Polskiej. Zapowiedzieli także podniesienie poziomu ideologicznego i fachowego propagandy w sporcie. Rządzący planowali m.in. położyć nacisk na dobór klasowy, przygotowanie naukowe nowych kadr do pracy w kulturze fizycznej i sporcie oraz zapewnić tej grupie „odpowiednią opiekę polityczną”. Podobną „troskę” zamierzali wykazać także w stosunku do działaczy sportowych i sportowców. Podkreślali także konieczność niesienia pomocy materialnej, organizacyjnej i oczywiście „opieki ideologicznej” dla sportu wiejskiego. „Władza ludowa” planowała zapewnić liczny udział dziewcząt i kobiet w ruchu sportowym¹². Oprócz zdecydowanie pozytywnych aspektów takiego założenia, trzeba także dostrzec propagandowe i polityczne podłoże tych działań. Sprawujący władzę w Polsce Ludowej nie byli zainteresowani ograniczaniem roli kobiet do pracy w domu i wychowywania dzieci. Utrudniało to bowiem oddzia-

Pamiętnik, t. III, cz. 3, s. 482; L. Gondek, *Kultura fizyczna w Polsce 1944–1984*, Gdańsk 1986, s. 18; B. Ryba, *Podstawy organizacji kultury fizycznej*, Poznań 1989, s. 65; *Wokół uchwały Biura Politycznego z września 1949 r. w sprawie kultury fizycznej i sportu*. Dolny Śląsk, [w:] M. Ordyłowski, *Szkice z dziejów kultury fizycznej*, Zielona Góra 2005, s. 152 i nast.

4 AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała BP KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 14.

5 AAN, GUKF, sygn. 57, *Narada partyjna w związku z wydaną uchwałą BP KC PZPR w sprawie kf. Zadania kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, k. 55.

6 Ibidem.

7 Ibidem, k. 52.

8 Ibidem.

9 AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała BP KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 18.

10 Ibidem.

11 Ibidem.

12 Ibidem, k. 18 i nast.; w 1950 r. J. Cyrankiewicz zapowiadał „zwiększenie procentu kobiet w sporcie”. Patrz: AAN, Główny Komitet Kultury Fizycznej [dalej: GK KF], sygn. 132/120, *Notatka o kulturze fizycznej do expose ob. Premiera Cyrankiewicza*, k. 51.

tywanie propagandy partyjnej i państwowej na matki pozostające w domu oraz na ich dzieci. Aktywność sportowa dziewcząt, przyszłych matek, wiązała się z przynależnością do różnych struktur pozostających pod kontrolą państwa. Oddziaływanie „władzy ludowej” na członków tych struktur było dużo łatwiejsze. Zapracowane matki oddawały dzieci do żłobków i przedszkoli, w których także podejmowano próby kształtowania ideologicznych postaw wychowanków.

Odpowiedzialność za wykonanie zadań wytyczonych przez Biuro Polityczne KC PZPR spoczywała m.in. na GUKF, Ministerstwie Oświaty, ZMP, Związku Harcerstwa Polskiego, Centralnej Radzie Związków Zawodowych, Lidze Kobiet, Związku Samopomocy Chłopskiej, odpowiednich wydziałach KC PZPR. Znamienny był fakt, że bezpośrednio opiekę nad kulturą fizyczną i sportem sprawowały: Wydział Propagandy Masowej KC PZPR, Wydział Oświaty KC PZPR oraz Wydział Kultury KC PZPR¹³.

Uchwała BP KC PZPR była jedynym partyjnym dokumentem tak wysokiej rangi, dotyczącym kultury fizycznej i sportu, wydanym w latach 1949–1956¹⁴. Argumentem podkreślającym jej znaczenie oraz rolę, jaką władze partyjne przypisywały tym obszarom życia, był fakt, że uchwalono ją – jak zauważono na spotkaniu władz GUKF z dziennikarzami sportowymi – w trudnym okresie kończenia realizacji planu 3-letniego i u progu planu 6-letniego. Kultura fizyczna i sport miały bowiem stanowić „czynnik współtworzący nowy ustrój socjalistyczny w Polsce”¹⁵. Warunek ten mógł być spełniony jedynie po gruntownej przebudowie struktur organizacyjnych sportu, dostosowanych do nowych warunków politycznych.

Trzy miesiące po ukazaniu się uchwały BP KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu, 30 grudnia 1949 r., Sejm Ustawodawczy uchwalił projekt ustawy o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu. Ustawa powoływała, zapowiadany w uchwale BP KC PZPR, organ „planowania, kierownictwa i kontroli całokształtu spraw kultury fizycznej i sportu” – Główny Komitet Kultury Fizycznej i Sportu¹⁶. Przewodniczącym GKKF mianował i odwoływał na wniosek Prezesa Rady Ministrów Prezydent Rzeczypospolitej. W skład GKKF wchodził przedstawiciele Ministerstwa Obrony Narodowej, Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Ministerstwa Oświaty, Ministerstwa Zdrowia oraz m.in. organizacji młodzieżowych, związków zawodowych i zrzeszeń sportowych¹⁷. W sumie był to zespół liczący ok. 40 osób¹⁸. Jednak pracą komitetu kierowało prezydium ograniczone do 10 członków¹⁹. Obecność

13 AAN, GUKF, sygn. 58, *Uchwała BP KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu*, k. 21.

14 L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej w Polsce Ludowej 1944–1980*, Wrocław 1996, s. 35 i nast.; AAN, GUKF, sygn. 57, „Zjazd dziennikarzy”. *Rola kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, k. 124.

15 AAN, GUKF, sygn. 57, „Zjazd dziennikarzy”. *Rola kultury fizycznej w Polsce Ludowej*, k. 125.

16 *Ustawa z dn. 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu*, [w:] *Uchwały i dokumenty w sprawie kultury fizycznej za rok 1950*, Warszawa 1951, s. 17.

17 *Ibidem*, s. 19.

18 A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną w Polsce w latach 1944–2001*, Rzeszów 2005, s. 54; także: L. Szymański, *Model zarządzania kulturą fizyczną w II Rzeczypospolitej i Polsce Ludowej*, „Wychowanie Fizyczne i Sport” 1997, nr 1–2, t. XLI, s. 334; w połowie lutego 1950 r. w skład GKKF wchodziło 37 osób. Patrz: AAN, GKKF, sygn. 52/2, *Okólnik nr 1 z dnia 16 lutego 1950 r. w sprawie powołania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej*, k. 86.

19 *Ustawa z dn. 30 grudnia 1949 r. o organizacji spraw...*, s. 19–20; także: A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 55.

w tym gremium przedstawiciela Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego, Apolinarego Mineckiego, obywatela radzieckiego, gwarantowała utrzymanie odpowiedniej kontroli nie tylko politycznej, ale też policyjnej²⁰. Drugim obywatelem radzieckim wśród członków prezydium był przedstawiciel Ministerstwa Obrony Narodowej, Józef Bordziłowski²¹. Obaj panowie, Polacy z pochodzenia, gwarantowali utrzymanie odpowiedniego kursu politycznego w GKKF. Przewodniczącym GKKF został działacz polityczny, przed wojną więzień Berezy Kartuskiej, Lucjan Motyka²². Podstawy organizacyjne funkcjonowania urzędu dawało zarządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 lutego 1950 r., a następnie zmieniające je zarządzenie nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 marca 1951 r.²³.

Utworzenie GKKF miało otwierać nowy etap w rozwoju kultury fizycznej i sportu w Polsce Ludowej. Wyraźnie podkreślił to premier Józef Cyrankiewicz w przemówieniu wygłoszonym na I Plenarnym Posiedzeniu Głównego Komitetu Kultury Fizycznej. Stwierdził wówczas: „Intencją rządu jest, aby utworzenie tego Komitetu i organizacja terenowych komitetów stały się punktem wyjścia dla nowego etapu rozwoju sportu polskiego, kultury fizycznej najszerszych mas”²⁴. Premier Cyrankiewicz przedstawił najważniejsze zadania nowego urzędu, które korespondowały z polityką rządu. Jednocześnie określił także pozycję sportu wyczynowego stawiając go, zgodnie ze wzorem radzieckim, na równi ze sportem masowym²⁵. Władze partii i sportu dostrzegały w sporcie wyczynowym narzędzie walki politycznej. Bowiem, jak zauważył na I Plenum GKKF przewodniczący Lucjan Motyka, osiągnięcia w sporcie wyczynowym „są świadectwem wyższości naszej techniki trenerskiej i metod pracy z młodzieżą”. Tę wyższość nad metodami stosowanymi w państwach kapitalistycznych miało zapewnić korzystanie z bogatych doświadczeń Związku Radzieckiego. Lucjan Motyka otwarcie stwierdził, że GKKF powołano wzorując się na modelu radzieckim²⁶. Przewodniczący GKKF zapowiedział, że pierwszy okres pracy urzędu poświęcony będzie walce „ze złymi pozostałościami w polskim sporcie”²⁷.

Wynikiem działania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i walki „ze złymi pozostałościami” były zmiany w organizacji sportu wprowadzone na III Plenum GKKF w grudniu 1950 r. Przyjęto wówczas Uchwałę w sprawie społecznych sekcji komitetów kultury fizycznej dla poszczególnych dziedzin sportu i aktywu społecznego. W imię hasła „podniesienia poziomu pracy polityczno-organizacyjnej i wyszkoleniowo-sportowej” oraz „wzmocnienia jednolitości organizacyjnej w ruchu sportowym” Prezydium GKKF za zgodą plenum podjęło decyzję o likwidacji związków sportowych dla poszcze-

20 A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 55; M. Ordyłowski, L. Szymański, *Sport w polityce – polityka w sporcie*, „Człowiek i Ruch” 2000, nr 2, s. 14.

21 AAN, GKKF, sygn. 52/2, *Okólnik Nr 1 z dnia 16 lutego 1950 r. w sprawie powołania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej*, k. 86; P. Godlewski, *Sport w Polsce...*, s. 176.

22 AAN, GKKF, sygn. 52/2, *Okólnik Nr 1 z dnia 16 lutego 1950 r. w sprawie powołania Głównego Komitetu Kultury Fizycznej*, k. 86 i nast.; AAN, sygn. 4086, *Teczka osobowa Lucjana Motyki*, k. 2 i nast.

23 AAN, GKKF, sygn. 54/2, *Zarządzenie nr 57 Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 marca 1951 r.*, k. 50 i nast.

24 *Przemówienie premiera Józefa Cyrankiewicza wygłoszone na I Plenum GKKF*, [w:] *Uchwały i dokumenty...*, s. 23.

25 *Ibidem*, s. 23 i nast.

26 *Na nowym etapie walki o kulturę fizyczną*, [w:] *Uchwały i dokumenty...*, s. 31 i nast.

27 *Ibidem*, s. 32.

gólnych dziedzin i powołaniu w ich miejsce sekcji komitetów kultury fizycznej²⁸. Zmiana ta miała zakończyć tzw. dwutorowość w sporcie, która zdaniem władz polegała na zaniedbywaniu sportu masowego w stosunku do sportu kwalifikowanego, skupionego w związkach sportowych²⁹. Powołanie sekcji sportowych stanowiło także kolejny etap w przejmowaniu wzorów radzieckich³⁰. Kierownictwo GKKF zaplanowało przeprowadzenie od 21 stycznia do kwietnia 1951 r. akcji rozwiązywania związków sportowych³¹. GKKF narzuciło terminy walnych zebrań związków oraz porządek dzienny. Formalnie polskie związki sportowe przestawały istnieć po odbyciu walnego zebrania, na którym podejmowano uchwałę o ich rozwiązaniu³². GKKF „zatroszczył się” o formalności i do wszystkich związków sportowych rozesłano projekt uchwały o rozwiązywaniu związków sportowych. Przesłano także regulamin sekcji GKKF³³. Bezpośrednio po zebraniach zorganizowanych na szczeblu centralnym kierownictwo sportu zalecało organizowanie walnych zebrań na szczeblu okręgu. Na spotkaniach tych powoływano sekcje sportowe Wojewódzkich Komitetów Kultury Fizycznej³⁴.

Akcja likwidacji polskich związków sportowych opóźniała się, przebiegała także z pewnymi trudnościami. Możemy przypuszczać, że opór stawała albo przynajmniej opóźniała tę operację, część działaczy z niektórych związków sportowych.

20 lutego 1951 r. przewodniczący GKKF wydał zarządzenie, w którym powołał Główną Komisję Likwidacyjną Polskich Związków Sportowych pod przewodnictwem Stefana Askanasa. Komisja otrzymała szerokie uprawnienia, m.in. „pełne prawo wglądu i kontroli całokształtu spraw wchodzących w zakres działalności likwidowanych Związków oraz prawo wydawania Komisjom Likwidacyjnym wiążących dla nich poleceń, zarządzeń, instrukcji itp.”³⁵. W związkach sportowych wybierano przedstawicieli Komisji Likwidacyjnych Polskich Związków Sportowych. Z pisma wysłanego 20 kwietnia 1951 r. przez przewodniczącego Głównej Komisji Likwidacyjnej do Polskich Związków: Atletycznego, Szermierczego, Tenisa Stołowego, Kajakowego, Jeździeckiego i Szachowego wynika, że przedstawiciele tych związków nie uczestniczyli w zebraniach informacyjnych Komisji³⁶. W ten sposób opóźniali całą operację.

Ostatecznie Prezydium GKKF zdecydowało o zakończeniu akcji powoływania sekcji komitetów kultury fizycznej wszystkich szczebli do 3 czerwca 1951 r.³⁷ Zanim jednak to nastąpiło Prezydium GKKF oceniło, że sekcje „mają do zanotowania osiągnięcia, których nie udałoby się uzyskać w warunkach starych form organizacyjnych przy

28 *Uchwała w sprawie społecznych sekcji komitetów kultury fizycznej dla poszczególnych dziedzin sportu i aktywu społecznego*, [w:] *Uchwały i dokumenty w sprawie kultury fizycznej za rok 1950*, Warszawa 1951, s. 123 i nast.

29 *Ibidem*; A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 59.

30 *Uchwała w sprawie społecznych sekcji komitetów kultury fizycznej...*, s. 123 i nast.

31 AAN, GKKF, sygn. 54/2, *Projekt terminarza Walnych Zebrań Polskich Związków Sportowych oraz proponowany porządek dzienny*, k. 102.

32 AAN, GKKF, sygn. 54/2, *Instrukcja GKKF w sprawie akcji rozwiązywania związków sportowych*, k. 97.

33 AAN, GKKF, sygn. 54/2, *Pismo GKKF do polskich związków sportowych*, k. 44.

34 AAN, GKKF, sygn. 54/2, *Instrukcja GKKF w sprawie akcji rozwiązywania związków sportowych*, k. 97.

35 AAN, GKKF, sygn. 130/28, *Pismo przewodniczącego Głównej Komisji Likwidacyjnej Polskich Związków Sportowych do Komisji Likwidacyjnych Polskich Związków Sportowych*, k. 1.

36 *Ibidem*.

37 AAN, GKKF, sygn. 132/4 t. II, *Uchwała Prezydium GKKF w sprawie pracy Sekcji Sportowych KKF*, k. 23.

istnieniu Polskich Związków Sportowych”³⁸. Jednym z ważniejszych zadań, zdaniem kierownictwa GKKF, było „pełne ujednoczenie form pracy organizacyjnej”, polegające m.in. na wprowadzeniu jednolitego kalendarza sportowego i klasyfikacji sportowej oraz wprowadzenie do pracy w Wojewódzkich Komitetach Kultury Fizycznej około 30% nowych działaczy społecznych³⁹.

Konsekwencją zmian i likwidacji związków sportowych były przekształcenia struktur ruchu sportowego. Osobowość prawną utraciły kluby sportowe, które stały się ogniwami organizacyjnymi zrzeszeń sportowych⁴⁰. Regulowała to uchwała w sprawie zadań i wytycznych na rok 1951 podjęta na III Plenum GKKF. W części poświęconej problemom organizacyjno-politycznym nakazywano: „na miejsce klubów organizacyjnie samodzielnych i oderwanych od bazy produkcyjnej i kół sportowych, stworzyć przy okręgowych i oddziałowych Radach Zrzeszeń Sportowych sekcje poszczególnych rodzajów sportów i skupić w tych sekcjach utalentowanych zawodników z kół sportowych. Stworzyć w sekcjach dobre warunki rozwoju sportowego oraz **otoczyć opieką polityczno-wychowawczą**”⁴¹. (podkr. – A.P.) Jak podsumował to znakomity trener piłki nożnej, Kazimierz Górski, „Pięknie dotychczas brzmiące nazwy: Wisła, Cracovia, Polonia, Warta, Legia, ŁKS, Lech, Szombierki, zastąpiono Gwardiami, Ogniwami, Kolejarzami, Włókniarzami, Górnikami, Budowlanymi, Związkowcami i Uniami”⁴². Zmiana tradycyjnych nazw była także elementem ujednoczenia sportu i odejścia od starych „burżuazyjnych” form. Była przejawem bezmyślnego naśladownictwa wzorów radzieckich. Zmiany organizacyjne miały także ułatwić prowadzenie pracy wychowawczo-politycznej z młodzieżą.

Warto wspomnieć, że temat zmiany nazw klubów krakowskich stał się przedmiotem gorącej dyskusji na posiedzeniu Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Krakowie 30 czerwca 1949 r., a więc jeszcze przed podjęciem uchwały Biura Politycznego KC PZPR w sprawie kultury fizycznej i sportu. Wówczas to, późniejszy prezes Gwardii-Wisły Kraków, ppłk Tadeusz Duda, stwierdził: „zniesienie starych nazw przyczyni się do ujednoczenia sportu. Nazwy stare są tradycjami wstecznictwa”⁴³. Okazuje się, że kierunki polityki w sprawach sportu przyjęte przez władze partyjno-państwowe były znane działaczom na szczeblu komitetu wojewódzkiego PZPR zanim Biuro Polityczne KC PZPR podjęło uchwałę w sprawie kultury fizycznej i sportu.

Rozwiązanie związków sportowych i utworzenie w ich miejsce pozbawionych samorządności sekcji komitetów kultury fizycznej dla poszczególnych dyscyplin spowodowało szkody w polskim ruchu sportowym. Zmiany, których podstawową przesłanką była walka „ze złymi pozostałościami w polskim sporcie” i zbliżenie do wzorów radzieckich, spowodowały przejęcie przez administrację państwową zadań „aktywu

38 Ibidem, k. 22.

39 Ibidem.

40 J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa – Poznań 1987, s. 22.

41 *Uchwała w sprawie zadań i wytycznych na rok 1950*, [w:] *Uchwały i dokumenty w sprawie kultury fizycznej za rok 1950*, Warszawa 1951, s. 116.

42 K. Górski, *Piłka jest okrągła*, Włocławek 2004, s. 64–65.

43 Archiwum Państwowe w Krakowie, Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Krakowie, sygn. 188 (51/IV/1), *Protokół z posiedzenia Egzekutywy Komitetu Wojewódzkiego w dniu 30 czerwca 1949 r.*, k. 213; P. Pierzchała, *Z białą gwiazdą w sercu*, Kraków 2006, s. 442.

społecznego⁴⁴. Doprowadziły także, co stwierdził w 1957 r. Włodzimierz Reczek, do przekreślenia dorobku polskiego ruchu sportowego, półwiecznej tradycji wielu klubów i utraty wielu ludzi⁴⁵.

Instytucją mającą formalne znaczenie w systemie organizacyjnym sportu w Polsce Ludowej był Polski Komitet Olimpijski. W praktyce, w analizowanym okresie PKOl był uzależniony od Głównego Komitetu Kultury Fizycznej. Dowodem potwierdzającym taki stan była uchwała Nr 18 Prezydium GKKF z dnia 1 czerwca 1950 r. w sprawie powołania Polskiego Komitetu Olimpijskiego⁴⁶. Było to działanie absurdałne, ponieważ Polski Komitet Olimpijski z prawnego punktu widzenia istniał od 1919 r.⁴⁷ Dodatkowo zależność PKOl od kierownictwa sportu utwierdzał fakt, że przewodniczącymi PKOl byli szefowie administracji sportowej⁴⁸. Oficjalnie Polski Komitet Olimpijski zajmował się przygotowaniem polskich sportowców do udziału w igrzyskach olimpijskich od strony administracyjnej i szkoleniowej. Faktycznie wszystkim kierował GKKF, tym bardziej, że nawet dotacje rządowe PKOl otrzymywał za pośrednictwem GKKF⁴⁹. W okresie wprowadzania w Polsce Ludowej radzieckiego modelu zarządzania sportem, władze partyjno-państwowe traktowały PKOl jako „pozostałość burżuazyjnej struktury sportowej”, ale konieczną do utrzymywania kontaktów z Międzynarodowym Komitetem Olimpijskim i narodowymi komitetami olimpijskimi. Likwidacja PKOl doprowadziłaby do faktycznej izolacji sportu i sportowców na arenie międzynarodowej, pozbawiłaby ich możliwości udziału w igrzyskach olimpijskich. Takie rozwiązanie było niedopuszczalne. Sukcesy sportowe odniesione na igrzyskach miały przecież bardzo „poważne znaczenie propagandowe”⁵⁰. Dlatego kierownictwo sportu i władze partyjne w Polsce zakładały, że PKOl „winna być fikcyjnym ale legalnym wobec M.K.Ol. parawanem”⁵¹. Niemniej jednak GKKF umacniał wpływy, a raczej przejmował władzę w PKOl. W 1951 r. wiceprzewodniczący GKKF, Feliks Kędziorek, zaproponował utworzenie komisji przy przewodniczącym GKKF i pod jego kierownictwem, „dla rzeczywistego kierowania sprawami olimpijskimi”. Komisji planowano nadać bardzo szerokie kompetencje prowadzące do faktycznego przejścia władzy w PKOl⁵².

PKOl łatwiej spełniałby rolę „parawanu” wobec Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, gdyby członkiem tego gremium była osoba związana z „władzą ludową” i kierownictwem sportu. Od 1948 r. polskim przedstawicielem w MKOl był profesor Uniwersytetu Warszawskiego, przedwojenny działacz sportowy, członek Stronnictwa

44 A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 60; L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej...*, s. 38; J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport...*, s. 22.

45 J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport...*, s. 22.

46 *Uchwała Nr 18 prezydium GKKF z dnia 1 czerwca 1950 r. w sprawie powołania Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, [w:] *Uchwały i dokumenty...*, s. 81; AAN, GKKF, sygn. 132/4, t. I, *Uchwała Prezydium GKKF z dnia 1 czerwca 1950 r. w sprawie powołania Polskiego Komitetu Olimpijskiego*, k. 84.

47 A. Nowakowski, *Zarządzanie kulturą fizyczną...*, s. 63.

48 Ibidem.

49 AAN, KC PZPR, sygn. 237/V/44, *Pismo przewodniczącego GKKF do Prezesa Rady Ministrów z dnia 27 XII 1951 r. w sprawie dotacji dla PKOl*, k. 95.

50 AAN, KC PZPR, sygn. 237/V/44, *Notatka w sprawie XV Igrzysk Olimpijskich*, k. 96.

51 AAN, GKKF, sygn. 162.4, *Tezy w sprawach olimpijskich*, k. 195.

52 Ibidem, k. 196.

Demokratycznego, Jerzy Loth⁵³. Dlatego też kierownictwo sportu w Polsce Ludowej czyniło starania wprowadzenia do MKOl osób związanych z „władzą ludową”. W kwietniu 1949 r. z Polskiego Komitetu Olimpijskiego do MKOl wysłano propozycję kandydatów na członków MKOl: Lucjana Motykę i Henryka Szemberga⁵⁴. Równocześnie wycofywano wcześniejsze, zaproponowane przez kierownictwo PKOl w lipcu 1948 r., kandydatury Janusza Zarzyckiego i Stanisława Wolskiego⁵⁵. Wszelkie próby podejmowane przez kierownictwo sportu w Polsce wprowadzenia do MKOl ludzi „władzy ludowej” nie przynosiły zamierzonych rezultatów. W maju 1949 r. ówczesny przewodniczący MKOl, Sigfrid Edström, wysłał do Polskiego Komitetu Olimpijskiego list, w którym wyraźnie stwierdził, że Komitet Wykonawczy MKOl zdecydował nie przyjmować nowych członków z krajów, które mają swoich przedstawicieli w MKOl. Przewodniczący MKOl dobrze ocenił też pracę Jerzego Lotha⁵⁶. Kolejną próbę wprowadzenia do MKOl ludzi związanych z „władzą ludową” kierownictwo sportu polskiego podjęło dwa lata później. 30 kwietnia 1951 r. przewodniczący Głównego Komitetu Kultury Fizycznej i jednocześnie Polskiego Komitetu Olimpijskiego, Lucjan Motyka, wystosował list do MKOl, w którym proponowano dwóch przedstawicieli Polski w MKOl, Jerzego Putramenta i Edmunda Kosmana⁵⁷. Kilka miesięcy później, w kwietniu 1951 r., do prezydenta Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego, Sigfrida Edströma, prywatny list z Warszawy wystosował prof. Jerzy Loth. Pisał w nim, że Główny Komitet Kultury Fizycznej chce mieć w MKOl „swego człowieka”⁵⁸. Sugerował w nim przyjęcie dwóch kandydatów z Polski. Pisał także, że w jego opinii Jerzy Putrament jest odpowiednim⁵⁹ kandydatem, nie wspominał zaś o Edmudzie Kosmanie. Proponował natomiast utrzymanie, z korzyścią dla MKOl, swego członkostwa. Profesor J. Loth twierdził, że ze względu na jego podeszły wiek taki układ będzie miał charakter krótkotrwały. Natomiast gdyby do MKOl nie wprowadzono „człowieka GKKF”, profesor zostałby zmuszony do rezygnacji z członkostwa w MKOl⁶⁰.

Z analizy listu profesora J. Lotha wynika, że kierownictwo GKKF wywierało presję na profesora. Sam fakt zgłoszenia przez Polskę dwóch kandydatów na człon-

53 D. Miller, *Athens to Athens. The official history of the Olympic Games and the IOC, 1894–2004*, Edinburgh and London, s. 364; *Mała encyclopedia sportu*, Warszawa 1986, t. 2, s. 92 i nast.; AAN, KC PZPR, sygn. 237/XXII-180, *Dane osobowe*, k. 60.

54 Archiwum Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Lozannie [dalej: AMKOl], Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo Polskiego Komitetu Olimpijskiego do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Lozannie z dnia 7 kwietnia 1949 r.* (w języku francuskim), karty nienumerowane.

55 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo Polskiego Komitetu Olimpijskiego do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Lozannie z dnia 21 lipca 1948 r.* (w języku angielskim), karty nienumerowane.

56 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo Przewodniczącego Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego Sigfrida Edströma do Polskiego Komitetu Olimpijskiego z dnia 3 maja 1949 r.* (w języku angielskim), karty nienumerowane.

57 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo Polskiego Komitetu Olimpijskiego do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego z dnia 30 kwietnia 1951 r.* (w języku francuskim), karty nienumerowane.

58 W liście użyto zwrotu „to have their man in the CIO”.

59 W liście użyto zwrotu „suitable”.

60 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo profesora Jerzego Lotha do Sigfrida Edströma z dnia 26 grudnia 1951 r.* (w języku angielskim), karty nienumerowane.

ków MKOl był śmiały. Ponieważ kierownictwo sportu w Polsce zgłosiło J. Putramenta i E. Kosmana, możemy przypuszczać, że prof. J. Lotha zmuszano do rezygnacji ze stanowiska. Natomiast profesor sądził, że „uratuje” swoje członkostwo w MKOl, jeżeli polskie władze wprowadzą do tego gremium jednego ze „swoich ludzi”. Czy Jerzy Putrament rzeczywiście był odpowiednim kandydatem na reprezentanta Polski w strukturach Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego? Takie pytanie postawił sobie także Sigfrid Edström. Z korespondencji zachowanej w Archiwum Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego w Lozannie wynika, że poprosił on o zebranie informacji na temat Jerzego Putramenta i Edmunda Kosmana węgierskiego członka MKOl, Ferenc Merö. Ten zebrał ogólne wiadomości o Putramencie. Potwierdził m.in. jego udział w pracach Polskiego Komitetu Olimpijskiego. Natomiast nic nie potrafił powiedzieć o E. Kosmanie⁶¹. W rzeczywistości wprowadzenie Jerzego Putramenta, byłego deputowanego Rady Najwyższej Związku Radzieckiego i czołowego ideologa systemu politycznego w Polsce Ludowej⁶², do Międzynarodowego Komitetu Olimpijskiego gwarantowało utrzymanie pełnej i bezpośredniej kontroli nad pracą Polskiego Komitetu Olimpijskiego na forum międzynarodowym. W perspektywie stwarzało także możliwość wpływania na MKOl wspólnie z innymi przedstawicielami krajów tzw. demokracji ludowej⁶³.

Tym razem kierownictwu GKKF, nie udało się wprowadzić do struktur MKOl „swojego człowieka”. Do 1961 r. członkiem MKOl pozostał prof. J. Loth. Dopiero w 1960 r. na członka MKOl wybrano przewodniczącego GKKF i PKOl, Włodzimierza Reczka⁶⁴.

W korespondencji profesora J. Lotha z Sigfridem Edströmem znajdujemy także odzwierciedlenie niskiej pozycji Polskiego Komitetu Olimpijskiego w ówczesnej strukturze sportu w Polsce oraz potwierdzenie przejęcia faktycznego kierownictwa sprawami olimpijskimi przez GKKF. Chociaż tematy, które poruszał profesor w liście, formalnie znajdowały się w gestii PKOl, to jako instytucję decyzyjną wymieniał on jedynie Główny Komitet Kultury Fizycznej⁶⁵.

W latach 1949–1956 przeprowadzono wzmoczoną stalinizację sportu w Polsce. Bez krytycznie przyjęto radziecki model zarządzania kulturą fizyczną i sportem, odcinając się zarazem od polskich doświadczeń i tradycji. Zmiany w strukturze organizacyjnej dokonywane były przede wszystkim z myślą o podniesieniu poziomu pracy politycznej w zakresie kultury fizycznej i sportu. Nowa organizacja sportu miała także stworzyć warunki do efektywnego wykorzystania tego sektora życia społecznego w oddziaływaniu na szerokie „masy” społeczeństwa. Kierunki zaplanowanych zmian wskazało Biuro Polityczne KC PZPR wydając uchwałę z 28 września 1949 r. Instytucją wykonującą to zadanie miał być wyposażony w rozległe kompetencje Główny Komitet Kultury

61 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo dr Franza Merö do prezydenta MKOl Sigfrida Edströma z dnia 24 stycznia 1952 r.* (w języku niemieckim), karty nienumerowane.

62 L. Szymański, *Ze studiów nad modelem kultury fizycznej...*, s. 40.

63 W 1951 r. przedstawiciel ZSRR, Konstantin Adrianow został członkiem MKOl, a w 1952 r. drugi przedstawiciel ZSRR, Aleksiej Romanow. W 1952 r. członkiem MKOl został przedstawiciel Bułgarii, generał Władimir Stojczew. On też, jako pierwszy przedstawiciel krajów komunistycznych, został członkiem zarządu Komitetu Wykonawczego MKOl. Patrz: D. Miller, *Athens to Athens...*, s. 128, 140, 364.

64 D. Miller, *Athens to Athens...*, s. 128, 140, 364.

65 AMKOl, Pologne Correspondance CIO CNO, OU MO 01 14 36, *Pismo profesora Jerzego Lotha do Sigfrida Edströma z dnia 26 grudnia 1951 r.* (w języku angielskim), karty nienumerowane.

Fizycznej. W rzeczywistości kierownictwo GKKF było zobligowane do konsultowania ważniejszych decyzji z Komitetem Centralnym PZPR. Sport stwarzał także szerokie możliwości oddziaływania propagandowego za granicą. Świadome tego władze partyjne zaakceptowały istnienie Polskiego Komitetu Olimpijskiego, chociaż w praktyce dominującą pozycję zajmował GKKF. Kierownictwo partii i sportu próbowało także wprowadzić swoich przedstawicieli do ruchu olimpijskiego. Po 1948 r. pozycja PZPR w kraju była na tyle silna, że partia mogła bez większych problemów przeforsować, w sposób mniej lub bardziej formalny, większość zamierzonych celów. Jednakże w tym przypadku przez ponad dziesięć lat nie była w stanie zastąpić przedstawiciela Polski w Międzynarodowym Komitecie Olimpijskim, prof. J. Lotha, innym, wskazanym przez „władzę ludową” kandydatem.